

Asia: VN/10633/2020

Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa -työryhmän väliraportti

Väliraportissa on kuvattu koronaviruskriisin aikaista digiloikkaa laajasti eri sektoreilla. Katsotteko, että sektorien kehitystyötä on kuvattu riittävällä tavalla?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Lasten osalta tarkasteltu rajoittuu lähinnä etäopetuksen ja nuorisotyön näkökulmaan. Digiloikka on koskettanut lapsia myös muilla elämänalueilla, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa. Esimerkiksi lastensuojelutyössä on kehitetty digitaalisia menetelmiä vuorovaikutukseen lasten kanssa. Vaikutuksia on ollut myös mm. lastenneuvoloiden sekä koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon palveluihin.

Katsotteko, että toimet, joita väliraportissa esitetään, riittävässä määrin edistävät tavoitteita? Jos ette, miten toimenpiteitä tulisi täydentää?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että jatkotyössä on huomioitava poikkileikkaavasti eri toimenpiteiden vaikutukset alaikäisten asemaan ja oikeuksiin. Tässä on kuultava myös lapsia itseään. Väliraportissa on ainoastaan toimenpiteessä 25 huomioitu erikseen alaikäisten oikeudellinen asema.

Mitkä toimenpide-ehdotukset tulisi priorisoida? Millä perusteilla?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

-

Mitä toimenpide-ehdotusten toteutuksessa tulee huomioida?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

LAPSEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS JA LAPSI PALVELUIDEN KÄYTTÄJÄNÄ. Julkisten palveluiden käytössä tulee huomioitavaksi lainsäädäntö, joka vaikuttaa lapsen oikeuteen asioida itsenäisesti. Kohdassa 25 todetaan, että turvataan ”sähköinen tunnistautuminen kaikille tasapuolisesti ja syrjimättömästi. Lisätään mahdollisuuksia perheiden alaikäisten ja toisen puolesta valtuutuksiin perustuvaan asiointiin.” On huomioitava esim. hallintolain mukainen rinnakkainen puhevalta, lastensuojelulain

mukainen asianosaisuus, sosiaalihuollon asiakaslain sekä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukainen lapsen itsemääräämisoikeus ja oikeus kieltää tietojen luovuttaminen huoltajalle tietyin edellytyksin. Näitä tulee tarkastella suhteessa lapsenhuoltolain mukaiseen huoltajan velvollisuuteen vastata lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Sähköisen asioinnin haasteista terveydenhuollosta on esimerkkinä apulaisoikeuskanslerin ratkaisu OKV/31/50/2019, jonka mukaan ikärajan asettaminen Omakanta-palveluun ei perustunut lakiin. Lisäksi on huomioitava lasten mahdollisuudet tunnistautua ennen kuin heillä on oikeutta pankkien verkkotunnuksiin.

LAPSEN OIKEUS OPETUKSEEN. Koronapandemian aikainen etäopetukseen siirtyminen keväällä 2020 osoitti, että lasten valmiudet etäopetukseen ja digitaalisten välineiden käyttöön vaihtelivat suuresti. Negatiiviset vaikutukset kohdistuivat eniten haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiryhmiin, kuten kielivähemmistöihin kuuluviin ja oppimiseensa erityistä tukea tarvitseviin lapsiin. Lapsiasiavaltuutettu nostaa esiin myös oppilaat, jotka eivät saa tukea kotoaan esimerkiksi vanhemmuuden ongelmien tai digitaalisten laitteiden ja yhteyksien puuttumisen vuoksi. Toimenpide-ehdotuksissa 19-21 ehdotetaan vahvaa tukea digitaalisten keinojen hyödyntämiseen etäopetuksessa. Sen sijaan muita mahdollisuuksia käyttää niitä opetuksen tukena ei tarkastella, mitä voidaan pitää puutteena. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että digitaalisissa keinoissa on paljon potentiaalia opetuksen kehittämiseen, mutta oppilaiden ja opiskelijoiden oikeutta saada lähiopetusta ei tule kaventaa. Kuten väliraportissa on tuotu esille, joissakin tilanteissa etäopetus ja -opiskelu voi olla lapsen edun mukaista lähiopetuksen rinnalla, mutta lapsen etu tulee punnita lapsikohtaisesti ja lasta itseään kuullen.

LAPSEN OIKEUS OSALLISTUA. Lapsella on oikeus osallistua ja vaikuttaa ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, 12 art.). Väliraportissa esitetään toimia kansalaisten osallistumisen lisäämiseksi verkkopalvelujen avulla. Lasten osallistumisoikeuden vahvistaminen tulee huomioida palveluiden kehittämisessä. Huomioon on otettava myös lasten keskinäisen yhdenvertaisuuden toteutuminen.

Toimenpide-ehdotuksissa on viitattu jo käynnissä oleviin hankkeisiin, joiden osana toimenpiteitä voidaan edistää. Tunnistatko muita hankkeita, joihin toimenpiteet tulisi kytkeä?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Lapsiasiavaltuutettu nostaa esiin Pelastakaa Lapset ry:n Digitaalinen sosiaalityö lasten ja nuorten tukena -työn (<https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/kehittamistoiminta/digitaalinen-sosiaalityo-lasten-ja-nuorten-tukena/>) ja muun järjestön kehittämistyön lasten ja nuorten ”digihyvinvoinnin” edistämiseksi. Mannerheimin Lastensuojeluliitolla ja Väestöliitolla on auttavia digitaalisia palveluita. Lisäksi hyvä käytäntö on Mieli Suomen Mielenterveys ry:n ”Sekasin-chatti” (<https://sekasin247.fi/>).

Keitä toimenpiteissä ja niiden toteutuksessa/mahdollisissa tulevissa hankkeissa tulisi olla mukana ja miten hankkeet tulisi resursoida? Olisitko itse halukas osallistumaan toteutukseen?

Voitte kirjoittaa vastauksenne alla olevaan tekstikenttään

Jatkossa tulee varmistaa, että mukana on sekä lasten oikeudet yleisesti, että eri toimenpidealueilta lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön asiantuntijoita. Erityisesti asiantuntemus tulee varmistaa

toimenpiteiden 2, 4-5, 10, 12, 19-21, 23, 25 ja 29 osalta. Lapsiasiavaltuutetun toimisto voi antaa asiantuntemustaan käyttöön ulkopuolisena asiantuntijana.

Vapaamuotoinen lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (3.1 artikla). Velvoite ei rajoitu yksittäiseen lapseen, vaan se ulottuu myös lapsiryhmiin, kun tehdään laajempaa joukkoa koskevia päätöksiä. Lapsen edun arvioiminen edellyttää lapsivaikutusten arviointia.

Digitalisaatiota edistävien toimenpiteiden lapsivaikutuksia arvioitaessa tulee kerätä lasten ja nuorten omia kokemuksia, näkemyksiä ja mielipiteitä. Lasten näkemysten huomioon ottaminen tukee myös toista YK:n lapsen oikeuksien komitean yleisperiaatetta eli lapsen oikeutta saada näkemyksensä huomioon otetuksi (12 art.). Esimerkiksi kieli-, kulttuuri- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten sekä vammaisten lasten kokemustietoa tulee myös hyödyntää.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yksi keskeinen periaate on, että lapsella tulee olla yhtäläinen pääsy oikeuksiinsa riippumatta hänen tai hänen vanhempiansa ”rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.” (2.1 artikla).

Lasten ja nuorten ajatellaan usein olevan digivalmiuksiltaan paremmassa asemassa kuin aikuisten, ja erityisesti ikääntyneiden. Alle 18-vuotiaat ovat kuitenkin heterogeeninen ryhmä, ja edellytykset digitaalisten palveluiden käyttöön vaihtelevat.

Lapsen ikä ja kehitystaso ovat luonnollisesti tekijöitä, joka vaikuttavat toimintaedellytyksiin digitaalisessa ympäristössä. Perhetaustalla, kielellä tai vammaisuudella on myös vaikutuksensa. Palvelujen käytöstä annettavassa informaatiossa käytön vaikutuksista esim. tietosuojaan tulee huomioida eri-ikäisten lasten kehitystaso sekä erityisryhmiin (esim. vammaiset lapset ja kielivähemmistöihin kuuluvat lapset) kuuluvien lasten tarpeet. Lisäksi tulee varmistaa, että keskeiset lapsille tärkeät palvelut ovat mahdollisia myös siten, että lapsella on mahdollisuus saada palveluita muutenkin kuin digitaalisesti. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä lapsille esimerkiksi harrastuksissa, koulussa sekä sosiaali- ja terveystaluuissa. Erilaiset matalan kynnyksen digitaaliset neuvontapalvelut ovat kuitenkin osoittaneet tarpeensa lasten ja nuorten palveluissa.

Alaikäisten tieto digitaalisten palvelujen käytöstä ja niihin liittyvistä riskeistä on lähtökohtaisesti heikompi kuin täysi-ikäisten. Esimerkiksi lapsen yksityisyyden suojan toteutumiseksi tarvitaan myös turvallisuutta lisääviä toimia ja mediakasvatusta.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa jatkotyöskentelyssä huomioon otettavaksi YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksen, joka pohjautuu komitean vuonna 2014 järjestämään yleiseen keskustelupäivään (”Day of General Discussion”) aiheesta ”Digital media and children’s rights” (<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/Discussion2014.aspx>). Lisäksi Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus ”Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment” on syytä huomioida (<https://rm.coe.int/guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-th/16808d881a>).

Tervo Jaana
Lapsiasiavaltuutetun toimisto